

**Recenzja rozprawy doktorskiej
napisanej na Wydziale Teologicznym
Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu
pod kierunkiem
ks. prof. zw. dr. hab. Ireneusza Werbińskiego
mgr Katarzyny Jachimkowskiej
*Życie religijne młodzieży Pierwszego Liceum Ogólnokształcącego
w Pucku na podstawie badań własnych*
Toruń 2014, ss. 430.**

Nawiązywanie do życia religijnego młodzieży, wydaje się być przedsięwzięciem niezwykle trudnym dzisiaj - w epoce zeświecczenia i tzw. liberalizmu. Mówienie o drodze relacji i wartości trafiać może w przestrzeń niezbyt zagospodarowaną.

Sytuacja przypomina pewną przypowieść Kierkegarda o błaznie na wsi, którą kilka dni temu usłyszałem z ust o. prof. Marka Sokołowskiego. Warto przypomnieć tę przypowieść, jako niezwykle trafny opis tego, co dzieje się w sercach i życiu młodych ludzi.

W jednym z wędrownych cyrków duńskich wybuchł pożar. Sytuacja wydawała się bardzo groźna. Przerażony dyrektor cyrku koniecznie chciał powiadomić mieszkańców sąsiedniej wsi o grożącym im niebezpieczeństwie. Ogień bardzo szybko będzie się przemieszczał przez puste, wyschnięte po zbiorach pola. Ale trudno było mu znaleźć kogoś, kto mógłby zanieść to ostrzeżenie do wsi. Dziwnym trafem spotkał gotowego już do występu błazna. Rad nie rad, posłał błazna. Ten dobiegł do wsi i bardzo głośno prosił mieszkańców, by szybko przybyli i pomogli gasić pożar w cyrku. Ale wieśniacy uważali krzyki błazna tylko za świetny trik reklamowy, który ma sprowadzić jak najwięcej ludzi na przedstawienie. Wszyscy klaskali i zaśmiewali się do łez. Błazen miał ochotę raczej płakać, niż się śmiać. Nie ustawał w błaganiach i tłumaczeniach, że to prawda, że cyrk rzeczywiście się pali. Błazeńskie wysiłki wywoływały jeszcze większe wybuchy śmiechu. Ludzie uważali, że błazen jest doskonały, że świetnie gra swoją rolę.

I nikt nie wyruszył do obrony cyrku. Tymczasem ogień przeniósł się do wsi. Na pomoc było już późno. I cyrk i wieś spłonęły.

O. Sokołowski za papieżem Benedyktem XVI zauważa, że w obrazie tym uchwycona jest bez wątpienia trudna sytuacja, w jakiej współcześnie znajdują się młodzi ludzie. Wszędzie wokół nich funkcjonują nowe, trudne do przełamania szablony myślenia i postępowania. To natomiast powoduje, iż stają oni wręcz przed niemożnością ukazania wartości świętości życia związanego z ich religijnością.

Współczesną młodzież można porównać do błazna z przytoczonej opowieści. Swoje problemy, wewnętrzne rozdarcia, niepokoje, lęki, ale też potrzeby kształtowane i determinowane przez środowiska, w jakich żyją, a także, a może i przede wszystkim, przez przekaz społeczny prezentowany w szeroko rozumianych mediach, demonstrują we właściwy dla siebie, specyficzny sposób. I tak jak błazen, często są opacznie rozumiani bądź zupełnie lekceważeni.

Doskonałym przykładem takiej społeczności, gdzie można zauważyć zmaganie tego, co jest niezwykle ważne w życiu młodego chrześcijanina, z tym co trudne, stało się Pierwsze Liceum Ogólnokształcące w Pucku.

Rozprawa doktorska Pani Katarzyny Jachimkowskiej stała się przez to ambitną próbą przedstawienia doświadczenia religijnego polskiej młodzieży będącej w określonym przedziale wiekowym.

Na wstępie Autorka ukazuje duży procent młodych ludzi, którzy funkcjonując w określonym środowisku są źle nastawieni do wszelkich środowisk publicznych w tym Kościoła Katolickiego. To każe czytelnikowi odnieść się do Soboru Watykańskiego II. On bowiem rzuca nowe światło na zagadnienie religijności, a co za tym idzie świętości, która jest i winna być zadaniem dla wszystkich uczniów Chrystusa. A to natomiast stanowić będzie dla wszystkich odpowiedzialnych za młode pokolenie, źródło mające swe ujście w Konstytucji dogmatycznej o Kościele, która wyraźnie stanowi, że *wszyscy wierni chrześcijanie jakiegokolwiek sytuacji życiowej oraz stanu powołani są przez Pana, każdy na właściwej sobie drodze, do świętości doskonałej, jak i sam Ojciec doskonały jest* (KK 11), s. 48.

Obowiązek dążenia do kształtowania religijności, jak to zauważa dalej Autorka, zawarty jest w słowach św. Pawła w Liście do Efezjan: *Błogosławiony Bóg i Ojciec Pana naszego Jezusa Chrystusa, przed założeniem świata wybrał nas, abyśmy byli świętymi* (Ef 1, 3-4). Słowa te bowiem przypominają, iż człowiek jest odpowiedzialny nie tylko za swój rozwój religijny, lecz także tych wszystkich, których spotyka na drogach swojego życia.

Zatem nic w tym dziwnego, że ogromne potrzeby i wyzwania religijne, wyrażające się w życiu młodych ludzi stały się impulsem, dla Autorki pracy, do podjęcia systematycznej refleksji nad życiem religijnym młodzieży.

I. Wykorzystanie źródeł

Materiałem źródłowym przy tworzeniu pracy stały się dokumenty, umiejętnie podzielone przez Autorkę na siedem grup.

Grupa pierwsza to *Powszechne nauczanie Kościoła*. Zawarta została w nim *Biblia* (Pisma Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych), *Dokumenty Soboru Watykańskiego II* (a w nich Konstytucje, Dekrety i Deklaracje), *Katechizm Kościoła Katolickiego* oraz *Dokumenty Zebrania Plenarnego Konferencji Episkopatu Polski* (a tam podstawa programowa katechezy Kościoła Katolickiego).

Drugą grupą materiału źródłowego jest nauczanie papieskie. Stanowią je opublikowane dokumenty: Piusa XII (encykliki), Pawła VI (adhortacje), Jana Pawła II (encykliki, adhortacje, przemówienia, homilie, listy, orędzia, katechezy, audiencje, książki i artykuły), Benedykta XVI (encykliki, orędzia) oraz Franciszka (adhortacje).

Trzecia grupa źródeł to *Dokumenty Kongregacji* oraz *Dokumenty Międzynarodowej Komisji Teologicznej z lat 1969 – 1996*. Dokumenty te przesiąknięte są wpływem religijności na świętość. Autorka bardzo często odnosi się w nich do Pisma Świętego, Tradycji Kościoła i nauki świętych.

Grupę czwartą tworzy *Podstawa programowa Katechezy Kościoła Katolickiego w Polsce z 2010 roku*. Tematem wiodącym jest w niej zaproszenie do naśladowania Chrystusa.

W grupie piątej materiału źródłowego Autorka umieściła treści zawarte w *Encyklopedii Katolickiej* wydanej w Lublinie w 2010. Pani Katarzyna szczególnie akcentuje tu wartość wezwania młodego człowieka do świętości, w różnych stanach jego życia i odpowiedzialność za jego religijną realizację.

Szóstą grupę materiału źródłowego stanowią słowniki. Ukazana jest w nich szczególna rola Trójcy Świętej w drodze kształtowania religijnego młodzieży.

Ostatnią, aczkolwiek równie ważną grupą dokumentów, są *Badania życia religijnego w układzie Krystyny Ostrowskiej*. Prezentują one wpływ silnych przeżyć np.: modlitwy, formacji, przyrody na życie religijne.

Ważne uzupełnienie materiału źródłowego stanowi: bogata literatura pomocnicza oraz opracowania odnoszące się do tematu będącego przedmiotem badań.

II. Temat i treść

Temat pracy jest nowatorski. Chociaż istnieje już kilka monografii dotyczących życia religijnego młodzieży, to jak zauważa Pani Jachimkowska, zagadnienie to nie doczekało się do chwili obecnej całościowego opracowania. Autorka umiejętnie i przekonująco wskazuje fakt, że doświadczenie uczniów Pierwszego Liceum Ogólnokształcącego w Pucku dotyczy wszystkich młodych. Autorka dzięki badaniom własnym dotarła do szerokiego kręgu odbiorców. Jej wnikliwa analiza i systematyczne wnioski tworzą wskazania zarówno dla samych młodych ludzi, jak i tych, którzy są odpowiedzialni za religijną formację osób przebywających w szkołach średnich.

Autorka postawiła sobie za cel odczytanie nakreślonej w badaniach religijności młodego pokolenia. Ponadto niezwykle trafnie wydobyla, uporządkowała i poddała analizie te aspekty życia licealisty, które wiążą się ściśle z problematyką dążenia do świętości, a zatem całościowego rozwoju.

Tak podjęty temat domagał się dobrania odpowiedniej metody, pozwalającej Autorce na wierne ukazanie religijności uczniów Pierwszego Liceum Ogólnokształcącego w Pucku. Trafnie zastosowała

ona więc metodę analityczno-syntetyczną. W ten sposób koncepcja religijności, jaką ukazuje oraz konkretna droga przez nią proponowana, prowadzi do obiektywnego zaprezentowania postaw religijnych mających miejsce w Pierwszym Liceum Ogólnokształcącym w Pucku.

Temat został przedstawiony w pięciu rozdziałach, które w sposób bardzo logiczny i uporządkowany rozwijają związane z nim treści.

Rozdział I poświęcony jest problemom teoretycznym. W nim zostały poruszone przez Autorkę trzy różne zagadnienia, mające jednak wiele ze sobą wspólnego. W pierwszej kolejności zostały omówione niektóre kwestie definicyjne religijności, a także sposoby jej rozumienia. Następnie przedstawiono poglądy różnych psychologów, dotyczące kryteriów dojrzałej religijności. Podjęta została również próba ukazania struktury przeżycia religijnego.

Rozdział II jest skoncentrowany na sposobie przeprowadzania badań oraz analizie danych, jak również charakteryzuje badaną populację wraz z wyjaśnianiem niektórych pojęć, takich jak: religijność, życie religijne, człowiek religijny, człowiek wierzący, przeżycie religijne, wiedza religijna, działalność motywowana rzeczywistością religii.

W rozdziale III, w oparciu o analizę wyników badań, zaprezentowano sposoby rozumienia sensu ludzkiego życia, jego struktury oraz powiązania z wartościami, potrzebami, przeżyciami emocjonalnymi, cierpieniem, relacją do Boga, sakramentów, czy też odniesieniem względem Kościoła.

Rozdział IV, również w oparciu o wyniki badań, prezentuje szeroko pojętą religijność młodzieży oraz ich sferę działań i przekonań opierającą się na różnych płaszczyznach rodzinnego życia.

Natomiast w rozdziale V Autorka przedstawiła analizę badań i opisała poziom wiedzy religijnej badanych licealistów. Końcowa część pracy zawiera interpretację otrzymanych wyników badań, a także wnioski do dalszej pracy z młodzieżą.

III. Uwagi co do treści

Recenzowana praca stanowi godną pochwały syntezę teologii duchowości z refleksją pastoralną. Autorce udało się w znakomity sposób wskazać na istotne elementy życia religijnego młodzieży licealnej. Elementy te w pewnych warunkach (takich jak: głębokie życie religijne, patologia w domu, wypadek losowy) mogą, bądź też nie, prowadzić ku uświęceniu chrześcijan w Kościele.

Autorka potrafiła doskonale pokazać niemal kompletne wskazania nauczania, które na co dzień odwołuje się do Pisma Świętego, tradycji Kościoła, a zwłaszcza do nauczania Soboru Watykańskiego II. Skreśliła ona w ten sposób, za pomocą religijności, obraz dążenia do świętości proponowany rzeszom wiernych, którą mogą realizować w swoim codziennym życiu doczesnym.

Jej propozycje są poparte ogromnym doświadczeniem wychowawczym (mistik i mistagok). Te wskazania – nauczanie, jest swoistym podręcznikiem dla młodych ludzi, którzy startują w dorosłe życie. Są także darem dla formatorów duchowych i zwyczajnych nauczycieli religii chrześcijańskiej.

Autorka dysertacji uwypukla przede wszystkim fakt, że idea prawidłowej religijności – świętości, jaką prezentują swoim życiem niektórzy uczniowie omawianego liceum, została wcielona w życie przez nich samych. Jest to owoc całościowej postawy, naznaczonej rysem miłości do Boga, Kościoła i drugiego człowieka. Uczniowie ci stali się dzięki temu *wzorem* i *świadczeniem* dla swoich rówieśników. Ich postawa, mimo licznych przeciwności, pozostaje żywa w pamięci tych, którzy z nimi przebywają, wspólnie się uczą, czy też na różnych płaszczyznach (wyjazdy, wycieczki, koła zainteresowań, praca społeczna) współpracują.

Tyle – oczywiście w ogromnym skrócie – da się powiedzieć o treści ocenianej pracy. Nie będzie przesadą dodać, że treść ta ma bardzo szeroki zasięg i równocześnie jest bardzo szczegółowa w prezentacji.

Oczywiście, trzeba uważnie przejrzeć raz jeszcze tekst, by wyeliminować niektóre pomyłki, literówki, czy nieścisłości. I tak dla

przykładu w bibliografii na s. 368, Autorka nie zachowała chronologii umieszczając osobę papieża: Piusa XII po Pawle VI i Janie Pawle II, a przed Benedyktem XVI i Ojcem Świętym Franciszkiem, co zakłóca nieco układ historyczny pracy. Ale to w obliczu przeprowadzonych badań jest drobiazgiem.

IV. Uwagi co do formy

Na pochwałę zasługuje komunikatywny język pracy, którą czyta się z dużym zainteresowaniem. Na podziw zasługuje nie tylko teologiczna erudycja Autorki, ale także jej głęboka duchowość, jaką sobą reprezentuje. Niezwykle bogaty materiał jest uporządkowany w sposób godny najwyższego uznania.

Poszczególne rozdziały są skonstruowane bardzo przejrzysto. Czytelnik ma wrażenie stopniowego zagłębiania się w istotę poszczególnych zagadnień. Dobra konstrukcja pracy przejawia się także w równomiernej długości poszczególnych rozdziałów o prostej, jasnej strukturze.

Przypisy oraz przywoływana w nich literatura nie budzą zastrzeżeń. Przypisy są bardzo bogate i rozbudowane. Spójna i konsekwentna jest także przyjęta w pracy konwencja skrótów i sposobów cytowania.

Zaplecze naukowe pracy jest bardzo dobre. Podział bardzo bogatej bibliografii jest metodologicznie doskonały.

Sposób samego cytowania jest bardzo staranny i poprawny, a w odnośnikach znaleźć można treści ubogacające pracę.

Rozprawa doktorska Pani Jachimkowskiej jest pracą niezwykle ciekawą i poruszającą wiele zagadnień i problemów. Cele, które postawiła sobie na początku pracy, bardzo dobrze zostały przez Nią osiągnięte. To wszystko jest zasługą zarówno Doktorantki, jak i znakomitego, doświadczonego Promotora.

V. Propozycje i kwestie do dyskusji

Rozprawa doktorska Pani Katarzyny Jachimkowskiej stawia recenzenta w nieco trudnej sytuacji – nie można bowiem wysunąć, większych uwag krytycznych przedstawionej pracy.

Dlatego zaakcentuję jedynie kilka kwestii i chciałbym, by były one podjęte w formie dyskusji w czasie obrony:

- Podrozdział 1.3. Znajdujemy w nim refleksję o przeżyciu religijnym młodego człowieka.

Pytanie: Kto ma wpływ na postawy młodych Polaków? Jaka jest w dzisiejszej dobie różnica pomiędzy *idolem* a *świadkiem*? Którego z nich i dla czego bardziej potrzebują młodzi ludzie?

- Pani Katarzyna Jachimkowska – w całej rozprawie doktorskiej prezentuje *świadka wiary* jako wiernego towarzysza życia młodego człowieka.

Pytanie: Czy można znaleźć jakiś związek, zależności pomiędzy wpływem rodziny, nauczycieli, katechetów, czy spotkanych autorytetów na przeżycia religijne badanej młodzieży?

- Roz. IV. str. 197. W tej części pracy, gdzie Autorka charakteryzuje miejsca kształtowania postaw, pojawia się mocno wyeksponowane znaczenie praktyk religijnych, jako narzędzi do osiągnięcia stawianego przez siebie celu.

Pytanie: Czy można odnaleźć pozytywny bądź negatywny wpływ modlitwy, sakramentów św., praktyk religijnych, odniesień duchowych na życie religijne młodych pokoleń?

- Str. 225 i dalej. Na drodze kształtowania religijności człowieka, pani Katarzyna Jachimkowska zaleca konieczność uczestnictwa w katechezie jako, nieodzownego warunku w rozwoju życia religijnego.

Pytanie: Jak należy zatem, zdaniem pani Jachimkowskiej, traktować katechezę w szkole?

VI. Wniosek końcowy

Przedstawiona praca doktorska Pani Katarzyny Jachimkowskiej legitymuje się, zarówno z punktu widzenia oceny formalnej jak i merytorycznej, jako dzieło wysokiej rangi naukowej. Stanowi ona *novum* na gruncie polskiej literatury teologicznej, sytuując się na skrzyżowaniu teologii duchowości, religioznawstwa i teologii pastoralnej. Imponuje zdolnością jasnej prezentacji złożonych i subtelnych kwestii.

Świadczy równocześnie o darze syntetycznego spojrzenia, które potrafi łączyć odrębne na pierwszy rzut oka zagadnienia i elementy duchowości, w jedną, głębszą całość. Pokazuje, że doświadczenia młodych ludzi w zakresie życia religijnego mogą stanowić dla teologii duchowości nieustanne źródło cennej inspiracji w zgłębianiu tajemnic wiary, a dla duszpasterzy, rodziców i wychowawców cenne wskazówki do posługi apostoelskiej.

Przeprowadzone analizy, oparte na bogatej literaturze źródłowej, cechuje wyważona argumentacja, logika i jasność wykładu. Aparat krytyczny został sporządzony starannie i poprawnie. Dysertacja więc dowodzi niewątpliwie niezwyklej erudycji Autorki, wyrażającej się w doskonałej znajomości literatury źródłowej i przedmiotowej oraz wysokiej dyspozycji intelektualnej w tworzeniu syntezy naukowej.

Pożądanym i zasadnym byłaby publikacja pracy, która może także zainteresować szersze kręgi czytelników, a jednocześnie nie sprawi im większych trudności, gdyż przy całej, jakże obszernej problematyce, jest napisana niezwykle przystępnym językiem. Praca ta, jest czytelnym sygnałem dla osób odpowiedzialnych za religijną formację młodzieży, iż nie można pozostawić młodych ludzi z ich problemami, zwłaszcza w obrębie życia religijnego i kształtowania tożsamości religijnej, samym sobie.

Pracę Pani Katarzyny Jachimkowskiej oceniam bardzo dobrze. Jednocześnie jestem głęboko przekonany, że zgodnie z wymaganiami praca przedstawiona przez Autorkę stanowi podstawę do kontynuowania przewodu doktorskiego.

**Ks. prof. UKSW dr hab. Włodzimierz
Gałązka
Uniwersytet Kardynała Stefana
Wyszyńskiego
Wydział Teologiczny w Warszawie**

Warszawa, 27. 10. 2014.

Ks. W. Gałązka